

ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ ПРИВЛАСНЕННЯ В ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито зміст та форми привласнення в інноваційній діяльності, наведено структуру об'єктів привласнення і складових прибутку, що привласнюється, обґрунтовано функціональну роль привласнення в інноваційній діяльності, наведено їх діалектичну взаємозалежність.

Ключові слова: *інноваційна діяльність, відносини з приводу інноваційної діяльності, привласнення, об'єкти привласнення.*

Актуальність. Множинність відносин з приводу інноваційної діяльності, які закономірно утворюються в інноваційно-орієнтованій економіці, ініціює безперервний процес пошуку важелів їх координації з метою утворення інституційно-ефективної системи підвищення конкурентоспроможності національної економіки, оскільки з позицій системного підходу входження окремих елементів та компонентів до складної системи [8, с. 35] можливе за умов максимально можливої взаємної відповідності. Сучасну українську і російську економічну думку з цього приводу представлено працями таких авторів, як О. Амоша, Ю. Бажал, А. Бузгалін, В. Геєць, А. Гриценко, Б. Данилишин, В. Дементьев, А. Динкін, В. Іноземцев, Р. Капелюшніков, А. Колганов, І. Лазня, О. Лапко, В. Нежиборець, Р. Нурєєв, В. Рибалкін, В. Тарасевич, А. Чухно, М. Шарко, А. Шастітко та ін. Проте залишаються недостатньо дослідженими питання змісту, форм прояву та призначення привласнення в інноваційній діяльності, особливостей їх взаємної відповідності як систем.

Постановка завдання. Особливості привласнення багато в чому обумовлені саме інноваційною діяльністю і є не тільки базою реалізації відносин власності, а й досить складною та недостатньо дослідженою категорією. За різними визначеннями привласнення благ людьми, по-перше, є фактом гуманітарним, а не природним (в основі має на меті реалізацію людської природи – її волі, форм діяльності, а не дій сил природи [2, с. 25]), по-друге, є фактом моральним, а не індустріальним (залежно від моральності особистості формується відповідний спосіб привласнення); по-третє, відбувається у різних формах в усіх фазах суспільного відтворення із застосуванням різноманітних механізмів; по-четверте, набуває складної структури.

Метою статті є аналіз особливостей процесу привласнення в інноваційній діяльності на основі системно-динамічного методу дослідження з метою з'ясування його змісту, форм прояву та функціонального призначення у системі спонукальних мотивів інноваційної активності економічних суб'єктів.

Результати дослідження. Спираючись на обраний метод дослідження, прямуючи від абстрактного до конкретного, розглянемо послідовно загальноекономічний, техніко-технологічний, організаційно-економічний та соціально-економічний прояви відносин з приводу інноваційної діяльності.

В загальноекономічному розумінні зміст відносин з приводу інноваційної діяльності визначається змістом відповідної діяльності. На нашу думку, цей зміст проявляється через особливість діалектичного єднання в інноваційній діяль-

ності двох форм (складових «компонентів») діяльності: інтелектуальної – більш теоретичної, ціннісно-орієнтованої розумової, що зумовлює певні зміни гіпотетичного об'єкта, та матеріальної – більш практичної, що спричиняє зміни в об'єктивному світі природних об'єктів [4], соціальних речей та відносин. Так, сфера матеріальної діяльності є сферою реалізації здобутків інтелектуальної діяльності, а найкращі досягнення інтелектуальної діяльності, що реалізуються у матеріальній сфері, зумовлюють її розвиток та визначають її науково-технічний рівень. За результатами взаємної відповідності означених форм інноваційна діяльність стає або більш інтенсивною, або стримується. Можна стверджувати, що така діалектична взаємодія опосередковується системою суспільних відносин (як у матеріальній, так і нематеріальній сфері) з приводу інноваційної діяльності. Безперервна динаміка розвитку суспільного виробництва, а також еволюційне перетворення праці у науково насичену, коли внутрішньо-технологічний зв'язок робітника із засобами виробництва переростає у надтехнологічний, коли долається відокремлення виконавчої функції праці від творчої, підвищується важливість універсалізму людини [11, с. 46], визначають об'єктивність потреб в перманентному творчому оновленні всіх складових суспільного розвитку. Суб'єкти суспільного виробництва виявляються примушеними до інноваційної діяльності, оскільки знаходяться в складній еволюційній залежності, з одного боку, від наявних продуктивних сил, що вимагають підтримки й подальшого розвитку, з іншого, від потреб, які постійно розвиваються та стають орієнтирами впровадження інновацій. Задовolenня зростаючих потреб суспільства відбувається шляхом використання різноманіття наявних і нових форм інноваційної діяльності в межах таких систем, як продуктивні сили, виробничі відносини, регулюючі механізми, у різній підпорядкованості та у різних сполученнях. Це передбачає опір на джерела і основи саморозвитку економіки, які представляються суперечностями технологічних, соціальних і соціально-економічних укладів.

Техніко-технологічний прояв економічних відносин передбачає водночас і прояв відносин з приводу інноваційної діяльності, оскільки ґрунтується на розвитку технологічних процесів, які постійно відтворюються, охоплюють різні галузі, сполучені виробництва, набувають комплексності технологічних укладів. Хвиля змін починається з виробничого впровадження базисної інновації [5], яка згодом викликає й підштовхує інші інновації [3], що її доповнюють¹. *Організаційно-економічний* прояв відносин з приводу інноваційної діяльності на рівні суспільства пов'язаний з професійно-кваліфікаційним, інтелектуально-освітнім та споживчим потенціалом соціуму (до речі, елементи активної складової соціального укладу), а також сукупністю національних, етнічних, культурних, релігійних та інших інституцій, що утворюють національний менталітет (елементи інерційної складової соціального укладу), відбувається у певних історично визначених й інституційно-окреслених умовах, які надають спрямованості та обмежень інноваційній діяльності. Особливості *соціально-економічних* відносин проявляються через привласнення умов (факторів) виробництва інновацій, власне процесу їх виробництва і впровадження, його результатів, що разом і формує певну структуру об'єктів привласнення (рис. 1), яка відображає так звані «технологічні ланки» відтворення інновацій.

Зацікавленість економічного суб'єкта в інновації ґрунтується на економічному інтересі, матеріальною основою якого стає нормальний або додатковий прибуток, пов'язаний з впровадженням результатів інноваційної діяльності

¹Так, інновація стає кінцевою продукцією при впровадженні нового надбання у виробничий замкнений цикл, який включає видобування і отримання первинних ресурсів, всі стадії їх переробки, випуск кінцевої продукції, яка відповідає наявному типу суспільного споживання.

(рис. 2). *Загальна вигода від інноваційної діяльності*², її структура та питома вага в складі прибутку від економічної діяльності є досить цікавим, складним та ще недостатньо розкритим питанням за відсутності розробок та методик розрахунку. Однак за проведеним аналізом можемо констатувати, що з розвитком суспільного виробництва набуває прояву тенденція збільшення питомої ваги загальної вигоди від інноваційної діяльності в складі прибутку економічної діяльності, незважаючи на поліплощинність та дискретність процесу впровадження інновацій. Отже, суб'єкти інноваційної діяльності привласнюють ресурси, процес та результат інноваційної діяльності в межах суспільного виробництва з використанням всіх або окремих його елементів. Саме через процеси привласнення відбувається реалізація їх економічних інтересів.

Рис. 1. Види об'єктів привласнення в інноваційній діяльності

²Загальна вигода від інноваційної діяльності є складною категорією, яка поєднує різні складові форми (гонорар, премія, позичковий відсоток, роялті), включаючи і нематеріальні.

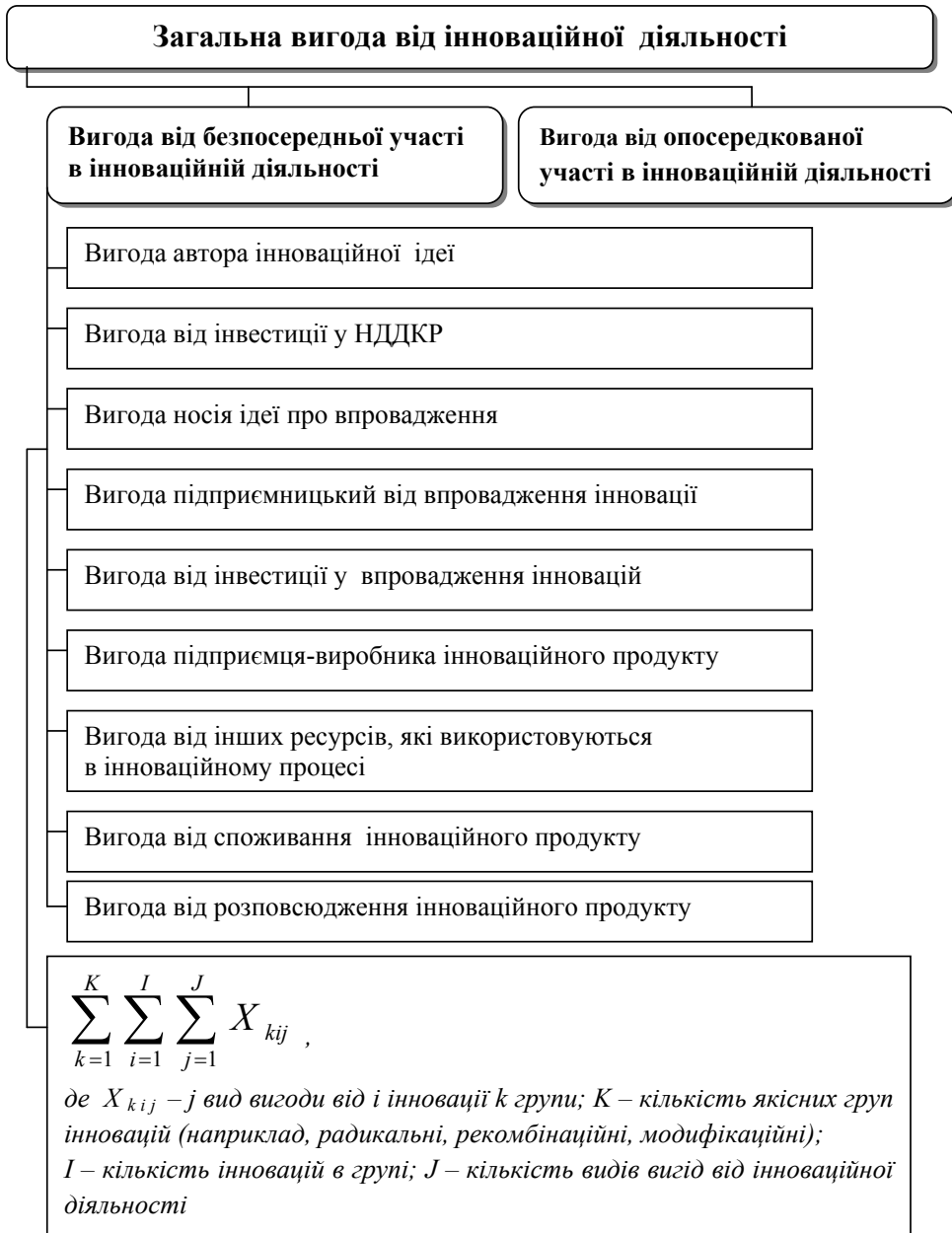

Рис. 2. Структура загальної вигоди від інноваційної діяльності

Певна свобода при обиранні об'єктів привласнення в умовах ринкової економіки продукує безперервний процес змін у відносинах, які опосередковують привласнення-відчуження умов, факторів і результатів інноваційної діяльності (як у матеріальній, так і у нематеріальній сфері), що за обмеженості ресурсів визначає необхідність процесу узгодження відповідних економічних інтересів.

Ступінь узгодженості економічних інтересів з приводу інноваційної діяльності відображають такі індикатори, як ступінь усвідомлення суб'єктами

(суб'єктом) економічної доцільності участі в інноваційній діяльності, а також вступу з цього приводу у взаємодію з іншими контрагентами, що, у свою чергу, стає підґрунтям визначення ступеня власної інноваційної активності.

Розглянемо особливості привласнення складових інноваційної діяльності, спираючись на обраний метод дослідження в контексті руху сутнісних сил (СС) суб'єкта інноваційної діяльності. Так, інновація з позицій синтезу традиційних і (або тільки) нетрадиційних, піонерських олюднених і(або) уречевлених сутнісних сил, за своєю природою універсумна [10, с. 65] і як результат інноваційної діяльності отримується через уречевлення СС суб'єкта – сукупності його різноманітних здібностей, навичок, вмінь та інших властивостей, що використовуються і набуваються у процесі життєдіяльності. В процесі інноваційної діяльності відбувається перенесення і втілення СС суб'єкта у продукті праці. Оскільки будь-яка діяльність є безпосередньо олюдноючою, то це передбачає перетворення визначень об'єкта діяльності у тому вигляді, у якому він існує у собі і для себе, у СС суб'єкта, оволодіння людиною привоканими властивостями об'єкта [12, с. 41]. Означене дає нам підґрунтя розглядати інновації як інноваційний продукт, який за своєю субстанційною сутністю може бути представлений як конгломерат матеріального та інтелектуального продукту в контексті інноваційної діяльності. Виходячи з цього, в межах матеріальної складової інноваційної діяльності привласнені суб'єктом СС уречевлюються в матеріальному продукті (уречевлення) та зростають завдяки олюдненню, наприклад, через отримання досвіду, в матеріальній сфері, в межах не матеріальної (інтелектуальної) складової привласненні СС суб'єкта «уречевлюються» в інтелектуальному продукті, який може не мати предметної форми, та зростають завдяки олюдненню в нематеріальній сфері. Отже, виробництво інновацій зумовлює уречевлення індивіда [7, с. 171] та складне його олюднення (привласнення нових СС) в нематеріальній та матеріальній сферах. Таким чином, ґрунтовною основою (ресурсом) інноваційної активності є наявні СС людини та особливості їх руху і привласнення.

Специфіка привласнення в інноваційній діяльності пов'язана не тільки з особливістю самої діяльності, а й з рухом відповідних потреб та інтересів людини. За визначенням Л.І.Абалкіна, проявом усвідомлених потреб, що визначають напрям дій суб'єктів, є їхні інтереси: і інтереси, в основі яких лежить потреба споживання, і інтереси, в основі яких лежить потреба діяльності. СС суб'єкта інноваційної діяльності, що були привласнені попередньо, визначають наявний рівень його потреб та інтересів, а в процесі їх реалізації дають можливість прогнозувати результат спрямованих дій (наприклад, отримання задоволення, форм прибутку; входження до нового ринкового середовища; зміна кількості чи обсягу виробництва, розширення партнерських контактів). Потреби споживання і діяльності виявляються певним чином взаємопов'язаними між собою, що зумовлює взаємозв'язок і відповідних інтересів. Реалізація сукупності інтересів, в основі яких лежать потреби споживання, може відбуватися безпосередньо (в один етап) і опосередковано виробничою діяльністю (в два етапи). Похідні від виробничої діяльності, яка має інноваційний характер, потреби, будуть включати реалізацію інноваційно-орієнтованого інтересу: по-перше, при задоволенні потреб діяльності (наприклад, потреба самореалізації особистості, інтелектуальні потреби щодо професійної діяльності), по-друге, при задоволенні потреб споживання. Так, привласнення СС визначає рівень інтелектуальних потреб («я хочу і можу розмірковувати – я розмірковую»), особливості інноваційно-орієнтованих потреб («я хочу і можу знати – я хочу і можу створити нове – я хочу отримати винагороду»), особливості економічних потреб («я хочу і можу знати – я хочу отримати винагороду») тощо.

Привласнення не обмежується однобічним проявом, а логічно змінює своє функціональне призначення на різних етапах створення інновації. Так, потреби,

пов'язані з інноваційною діяльністю, можуть бути задоволені повністю (реалізований інтерес, отриманий продукт), частково або незадоволені (нереалізований інтерес, негативний результат). При цьому на кожному етапі створення інтелектуального продукту людина привласнює досвід, знання, навички, інтелектуальний продукт загалом, – все те, що неможливо від неї відчужити, у той час коли протягом створення матеріального продукту – привласнення може забезпечити як повне, так і лише тимчасове, часткове оволодіння уречевленим проявом матеріальної діяльності, відповідно до та за наявності у суб'єкта відповідних правомочностей. Таким чином, відсутність матеріального продукту (його неотримання) обмежується лише привласненням умов, факторів та процесу діяльності, а відсутність результату при створенні інтелектуального продукту трансформується у від'ємний результат (досвід), який олюднюється.

Аналіз функціональної ролі привласнення в інноваційній діяльності на основі системно-динамічного методу дослідження дозволив виділити такі основні функціональні блоки (етапи) його впливу на активність суб'єктів:

– «мотиваційний етап», що визначає зміст та спрямованість інноваційної активності суб'єкта, його зацікавленість у взаємодії із навколишнім середовищем за наявною матеріальною та духовною культурою. Привласнення виступає: по-перше, як *необхідна умова* інноваційної діяльності – закладає основи формування інноваційних потреб та інтересів; по-друге, як *основа поєднання* суб'єкта з умовами інноваційної діяльності – наявним рівнем СС суб'єкта, системи його потреб, інтересів, мотиваційним комплексом в цілому, який поєднує множину складових елементів і факторів, що зумовлюють поєднання актуалізованих потреб з усвідомленими орієнтирами і способами реалізації цілей. Крім того, привласнення *власне результату* інноваційної діяльності є і метою (потреба, інтерес), і фактор, який зумовлює активізацію суб'єкта до певних дій. «дійовий етап», який відображає особливості репродуктивного та творчого (продуктивного) [1] перетворення суб'єктом природи, визначає особливості процесу створення інновації та відображає відповідні функціональні зв'язки. За логікою виробництва інновації передумовою безпосередніх дій суб'єкта є функціональні зв'язки з «мотиваційним етапом» та привласненням умов та факторів, які зумовлюють діяльність суб'єкта. Протягом здійснення певного виду діяльності відбувається привласнення власне діяльного процесу, тобто утворюється певний функціональний зв'язок. На цьому етапі створення інновації привласнення (як система) сполучає: по-перше, попереднє привласнення умов та факторів діяльності *як умови* діяльності; по-друге, особливості функціональних зв'язків між елементами означеної діяльності внаслідок поєднання дійового суб'єкта з умовами діяльності; по-третє, безпосереднє привласнення суб'єктом процесу діяльності *як результату*.

– «результуючий етап», який характеризує специфіку опанування суб'єктом об'єкта (результату) інноваційної активності. Особливість цього етапу полягає в тому, що може змінюватись структура привласнення (кількість елементів, послідовність, сутність зв'язків між елементами) залежно від отриманого результату та умов, що постають в межах та навколо виробництва продукту. Так, отриманню результату інноваційної діяльності передують привласнення, інноваційна інтелектуальна та матеріальна діяльність. Отже, привласнення результату визначає реалізацію певної потреби, задоволення певного інтересу, оволодіння результатом, який було отримано. Але означена послідовність елементів може бути іншою, оскільки можуть ускладнюватись або спрощуватись функціональні зв'язки між ними. Важливу роль у цьому відіграють супутні процеси уречевлення та олюднення отриманого результату та відповідні їм особливості привласнення.

Означені етапи є взаємозалежними, взаємопов'язаними функціональними та динамічними зв'язками, спроможними змінюватись під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, впливати один на одного як прямо, так і опосередковано.

Поширення інноваційної активності в контексті привласнення може визначитися, на нашу думку, збільшенням у загальному привласненні питомої ваги конструктивного привласнення – такого, яке засноване на творчості, досвіді, уяві, пов'язане зі створенням об'єктів власності без відчуження, при цьому самі об'єкти власності набувають певної самоцінності [6]. Відповідно, принцип градієнту [9, с. 26] (спрямованість) інноваційної активності³ знає впливу усвідомленого комплексу інтересів, що разом з іншим (наприклад, потребою до самоствердження, самовираження) в умовах ринкової економіки спрямовується економічною вигодою від привласнення умов, факторів і результатів інноваційної діяльності.

Висновок. Привласнення відіграє роль *ланки*, яка супроводжує процес створення інновації, стає тим *фактором* який, спричиняє поштовх до нематеріальної (інтелектуальної) діяльності, яка супроводжує матеріальну, що дозволяє включити його як складову до мотиваційного блоку створення інновацій. Матеріальна «компонента» інноваційної діяльності через привласнення може вплинути на інтелектуальну «компоненту» та навпаки, що спричиняє рух СС та зумовлює зміни у процесі створення інновацій як частково, так і загалом. Привласнення, яке відбувається до, паралельно та після створення інновації, набуває складних форм прояву, опосередковує і уречевлення, і олюднення результату інноваційної діяльності та стає необхідною основою узгодження інтересів суб'єктів інноваційної діяльності, підвищення рівня інноваційної активності суб'єктів інноваційної діяльності.

Список використаної літератури

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: підручник [Електронний ресурс] / В.Д. Базилевич. – Режим доступу: http://libfree.com/195304362_ekonomikavidi_rezultati_intelektualnoyi_diyalnosti.html
2. Вальрас Л. Элементы чистой политической экономии / Л. Вальрас. – М.: Изграф, 2000. – 448 с.
3. Грибов В. Экономика предприятия [Електронний ресурс] / В.Грибов, В. Грузинов. – Режим доступу: <http://www.inventech.ru/lib/predpr/predpr0052/>
4. Дубровский Д.И. Проблема идеального. Субъективная реальность. [Електронний ресурс] / Д.И. Дубровский. – Режим доступу: <http://www.novainfo.ru/problem-idealno-go-subektivnaya-realnost/6/1>
5. Єгоричева С.Б. Банківські інновації: навч. посібник / С.Б. Єгоричева. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ebooktime.net/book_54_glava_4_1.1._Roly_innovatsii.html
6. Малахов Р.Г. Присвоение и инновационное развитие: к вопросу о взаимосвязи явлений [Електронний ресурс] / Р.Г. Малахов. – Режим доступу: http://www.econ.msu.ru/cmt2/lib/a/1158/file/Malahov_35.pdf
7. Маркс К. Экономические рукописи 1857-1861 гг. (первоначальный вариант «Капитала»). В 2-х ч. Ч.1. / К. Маркс. – М.: Политиздат, 1980. – 564 с.
8. Плахов В. Социальные нормы: философские основания общей теории / В. Плахов. – М.: Мысль, 1985. – 254 с.
9. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: учеб. пособие / Ю.П. Сурмин. – К.: МАУП, 2003. – 368 с.
10. Тарасевич В. О синергетике инноваций / В. Тарасевич // Економіка України. – 2009. – № 4. – С. 65–73.
11. Тарасевич В. Экономические парадигмы и парадигмальные теории / В. Тарасевич. – Днепропетровск: Сич, 1995. – 159 с.

³У цьому випадку під інноваційною активністю ми розуміємо залучення суб'єкта до інноваційної діяльності, ступінь активної поведінки суб'єкта в інноваційному середовищі.

12. Эффективность общественного производства: сущность и механизм роста / В.Н. Тарасевич. – К.: Выща шк.,1991. – 191 с.

В статье раскрыто содержание и формы присвоения в инновационной деятельности, приведена структура объектов присвоения и составляющих прибыли, которая присваивается, обоснована функциональная роль присвоения в инновационной деятельности, приведена их диалектическая взаимозависимость.

Ключевые слова: *инновационная деятельность, отношения по поводу инновационной деятельности, присвоение, объекты присвоения.*

The paper disclosed the contents and forms of appropriation of innovation, is shown the structure of objects of appropriation and the components of profit, which is appropriated, is substantiated a functional role of appropriation in innovative activity, is presented their dialectical interdependence.

Key words: *innovative activity, relation about the innovative activity, appropriation, objects of appropriation.*

Надійшло до редакції 5.04.2012.